

تحلیلی بر آینده صنعتی ایران در بستر پیش بینی موسسات جهانی

پژوهشکده توسعه صنعتی و معدنی

تهیه کنندگان: افسانه شفيعی، آتوسا گودرزی، الهام اسمعیلی پور، الهام پیروز

شماره ثبت اسناد موسسه: ۳۸۵۸

۱۳۹۶/۰۱/۱۵

اسفندماه ۱۳۹۵

فهرست مطالب

۱. فراروندها و تاثیر آن بر عملکرد بخش تولید صنعتی
۲. مزیت های اقتصادی ایران
۳. تحلیلهای بخشی

۱- فراروندها طی دو دهه آتی: تحلیل‌های دکتر نیلی

تحولات جمعیتی

جابجایی قدرتهای جهانی

شهرنشینی سریع

تغییرات جوی و کمبود منابع

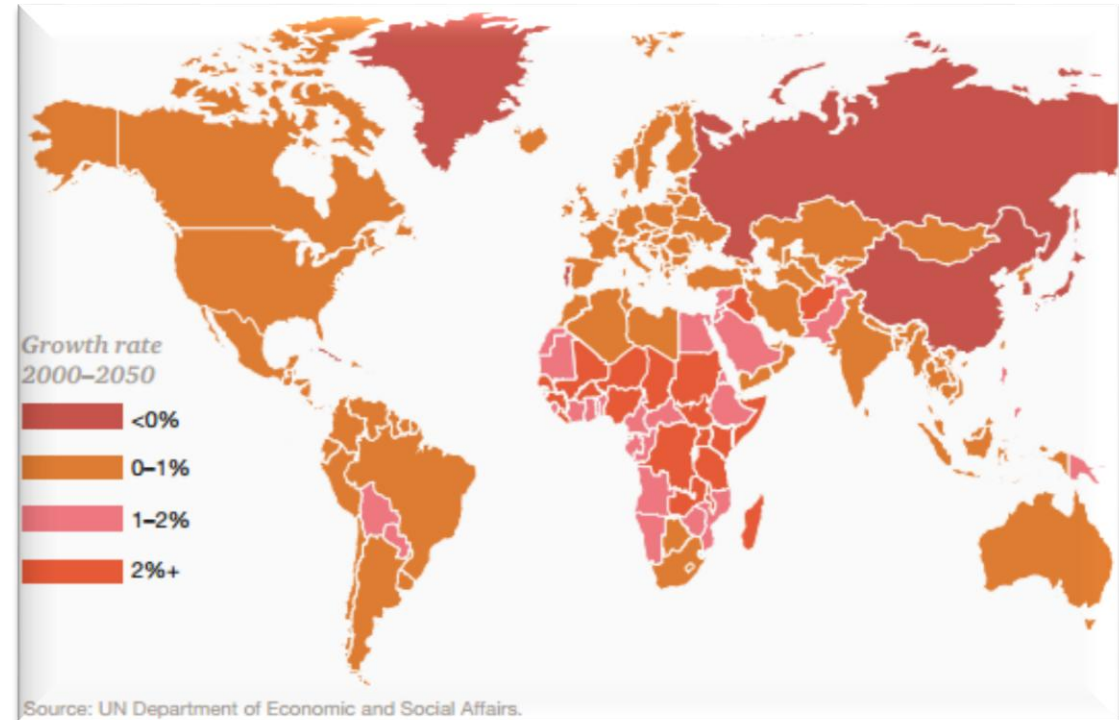

تحولات فناورانه

- جایگزینی چین، هند، اندونزی و ژاپن با ایالات متحده و اروپا
- رشد قابل توجه شرق آسیا به عنوان پتانسیل بیرونی موثر در رشد بلندمدت ایران به شرط افزایش صادرات ایران به این کشور و جذب سرمایه گذاری خارجی و فناوری از آن (نتیجتا ارتقای بهره‌وری)
- فرصت ناشی از جایگاه لجستیکی ایران در منطقه شرق آسیا (به‌عنوان قطب اصلی اقتصاد جهانی طی دهه‌های آتی) و نتیجتا افزایش امکان حمل‌ونقل
- اهمیت مشارکت ایران در پروژه جاده ابریشم در آینده پیش رو
- ضرورت توجه به توسعه زیرساخت‌های توسعه حمل‌ونقل، توسعه روابط بانکی با سایر کشورها، ارتقای زیرساخت‌های ارتباطی مورد نیاز از جمله شبکه اینترنتی برای بهره‌گیری مکفی از شرایط رونق تجارت در شرق

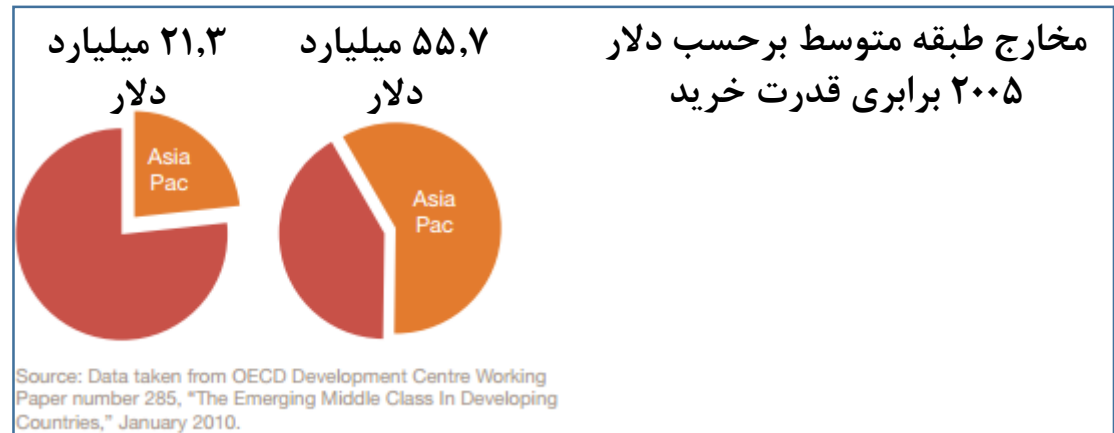
۱- فراروندها طی دو دهه آتی: تحولات جمعیتی و اجتماعی

نرخ رشد سالانه جمعیت، ۲۰۱۰-۲۰۵۰

تأثیر مستقیم تغییر الگوی رشد جمعیت جهانی بر الگوی بیکاری، فشار کمبود منابع طبیعی و گستره بازار (خاورمیانه یکی از مناطق مهم)

- افزایش شدید نسبت جمعیت بالای ۶۰ سال از ۱۰ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۱ درصد در سال ۲۰۵۰ (این نسبت در سال ۱۹۵۰ معادل ۸ درصد بود) و **افزایش ظرفیت توریسم درمانی کشور و تولید تجهیزات و داروهای ویژه سالمندان**
- منطقه منا با برخورداری ۴۰ درصد جمعیت زیر سن ۲۵ سال، به عنوان یکی از مهمترین مناطق مواجه با مشکل بیکاری (۲۸ درصد) و **تنگ تر شدن فضای رقابت هزینه ای تولید پیش روی ایران**
- از جمله مهمترین مظاهر اقتصادی تحولات اجتماعی منطقه منا می توان به: روند معکوس فرار مغزها، کاهش شکاف جنسیتی، افزایش رشد اشتغال زنان در برابر کاهش رشد اشتغال مردان اشاره داشت (Frost and Sullivan).

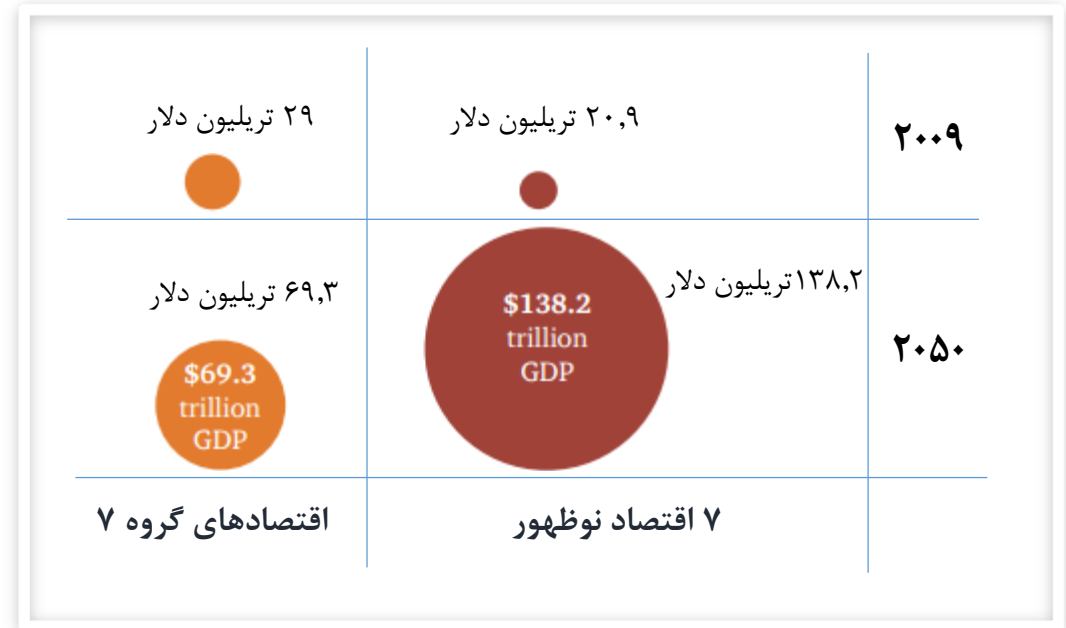
۱- فراروندها طی دو دهه آتی: جابجایی قدرتهای جهانی

سلطه بازارهای نوظهور بر فهرست ۱۰ اقتصاد برتر ۲۰۵۰ (تولید ناخالص داخلی بر اساس برابری قدرت خرید)

	2016	2050	
چین	1	1	چین
آمریکا	2	2	هند
هند	3	3	آمریکا
ژاپن	4	4	اندونزی
آلمان	5	5	برزیل
روسیه	6	6	روسیه
برزیل	7	7	مکزیک
اندونزی	8	8	ژاپن
بریتانیا	9	9	آلمان
فرانسه	10	10	بریتانیا

  ۷ اقتصاد نوظهور جهان
   ۷ گروههای اقتصادی

Sources: IMF for 2016 estimates, PuC analysis for projections to 2050

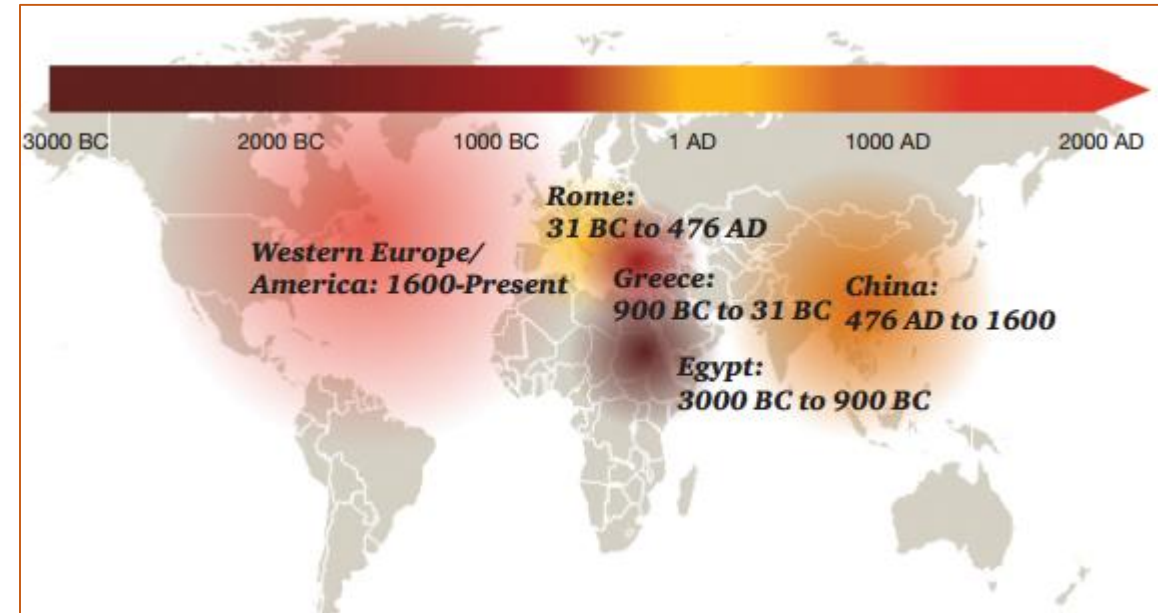

پیش بینی رشد اقتصادی اقتصادهای گروه ۷ و ۷ اقتصاد نوظهور جهان: ۲۰۵۰

جابجایی قدرت از غرب به شرق: افزایش بیش از دو برابری تولید ناخالص داخلی کشورهای E7 (چین، هند، برزیل، روسیه، مکزیک، ترکیه و اندونزی) در مقایسه با کشورهای G7 (آمریکا، ژاپن، آلمان، انگلستان، فرانسه، ایتالیا و کانادا).

۱- فراروندها طی دو دهه آتی: جابجایی قدرتهای جهانی - ادامه

الگوی تغییر قدرت های اقتصادی در طول زمان

بازگشت قطب قدرت اقتصادی از غرب به شرق و در شکل چندقطبی

روند رو به گسترش جهان چندقطبی در نتیجه تغییر جهت گیری از سازمانهای با منشای غربی به سوی سازمانهای منطقه ای

- کاهش جذابیت بازارهای بالغ برای سرمایه و استعداد و ضرورت افزایش بکارگیری مشوق های مالیاتی و سرمایه گذاری از سوی دولت این کشورها

- در سطح تحلیل های منطقه منا: ایران با یک رتبه تنزل جایگاه، سومین اقتصاد منطقه پس از عربستان و امارات متحده عربی در سال ۲۰۲۰ خواهد بود (IMF, OPEC, Frost and Sullivan Analysis).

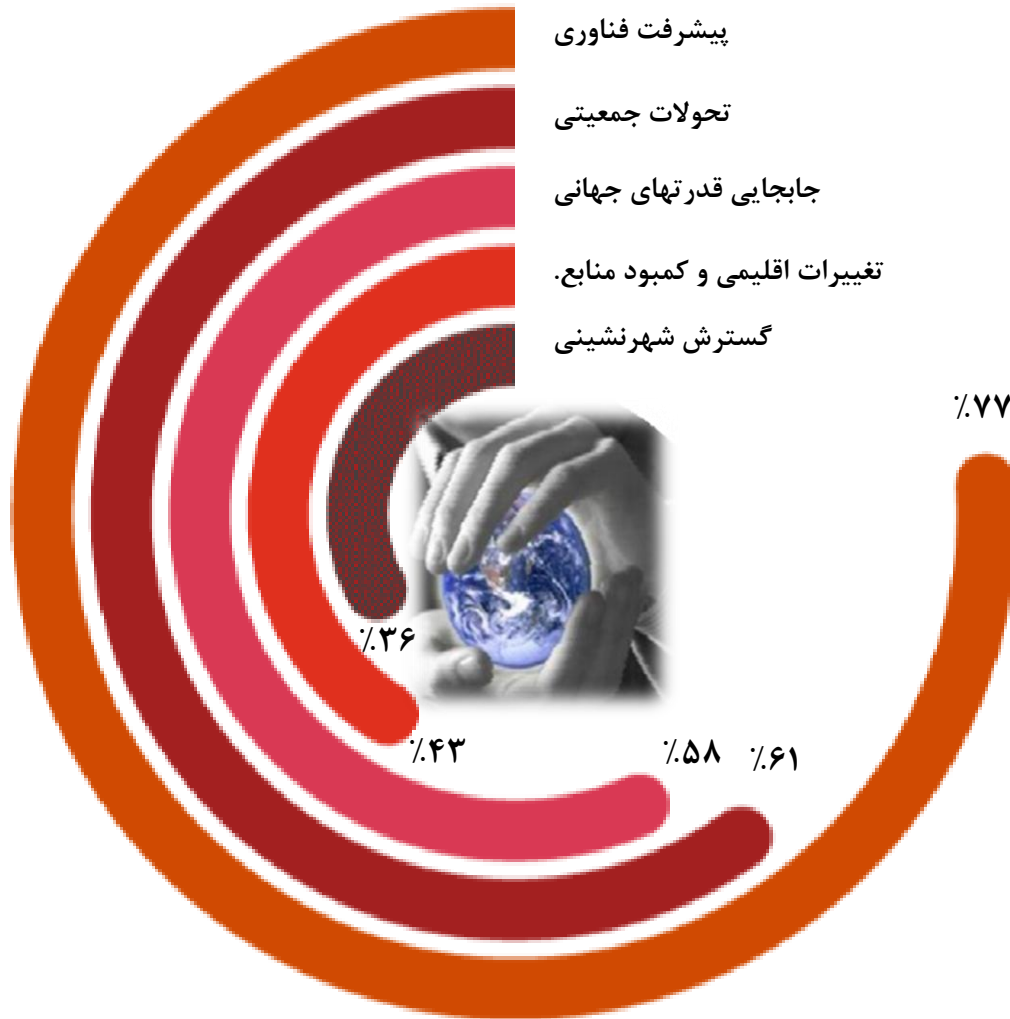
- به جز عراق و لیبی، در رابطه با سایر کشورهای نفتی منطقه منا پیش بینی شده است که اتکا به نفت کاهش زیادی داشته باشد. بیشترین کاهش پیش بینی شده مربوط به یمن (۶ درصد GDP) و ایران (۸ درصد GDP) و سپس امارات (۱۶ درصد GDP) در سال ۲۰۲۰ است (IMF, OPEC, Frost and Sullivan Analysis).

فراروندها از منظر درجه تاثیرگذاری بر عملکرد بخش تولید صنعتی

جابجایی قدرتهای جهانی

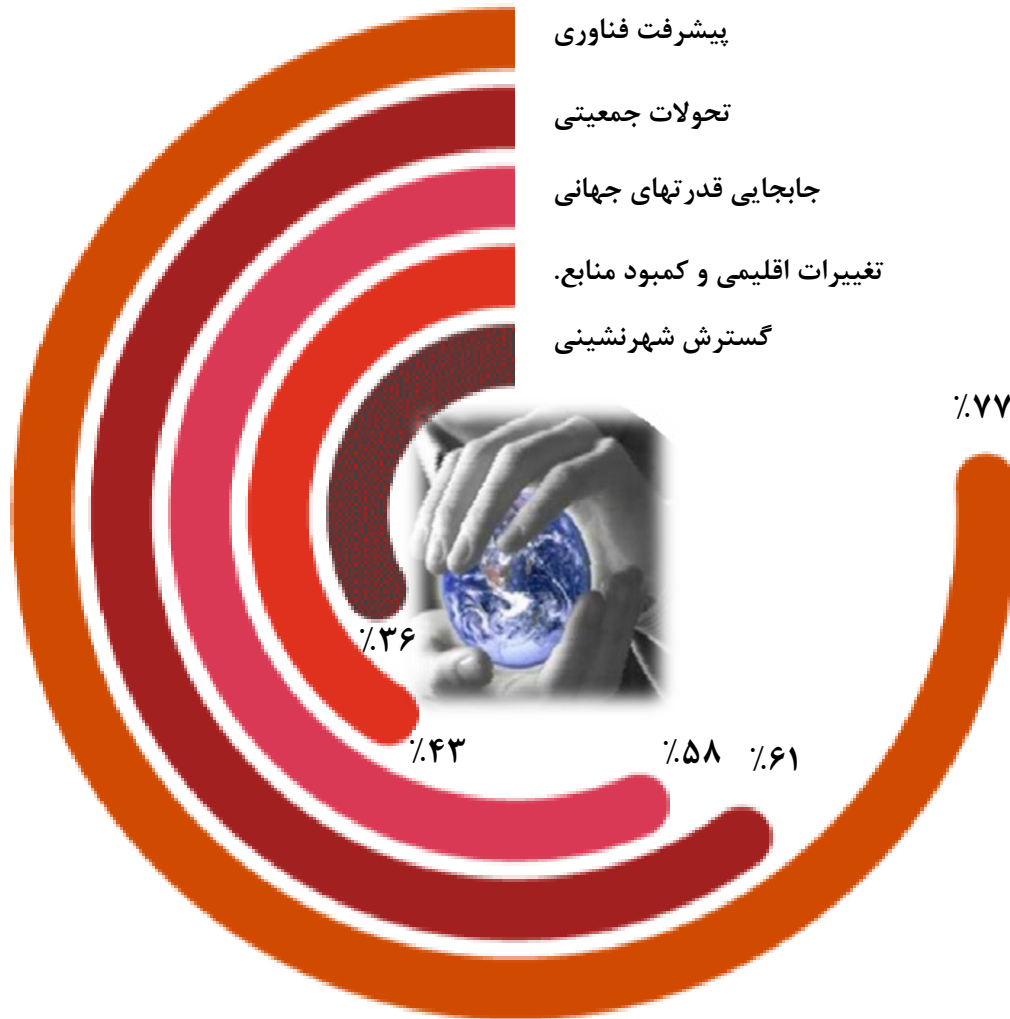
- ظهور کشورهای جدید کم‌هزینه در شرق و جنوب آسیا (مالزی، اندونزی، تایلند، ویتنام و هندوستان) و سخت تر شدن فضای ورود ایران به تولید کالاهای اولیه در زنجیره‌های ارزش جهانی
- اهمیت سرمایه‌گذاری و تجهیز بندر استراتژیک چابهار و منطقه مکران

با توجه به اینکه در حال حاضر هیچیک از بنادر ایران در طرح پیشنهادی یک کمربند - یک جاده چین نقشی نداشته و قرار است بندر بصره عراق نقش حلقه واسط کمربند مذکور در منطقه خلیج فارس را ایفا نماید، لازم است عنوان یک گزینه برتر، بندر استراتژیک چابهار (به عنوان تنها بندر اقیانوسی کشور) معرفی شود که در این صورت این بندر می‌تواند به صرفه‌ترین گزینه در حوزه خلیج فارس به لحاظ هزینه های حمل و نقل را دارا باشد، توسعه سواحل مکران که در برنامه ششم نیز مورد تاکید قرار گرفته است، می‌تواند از طریق امتداد سرمایه‌گذاری های چین در بندر گوادر پاکستان مورد توجه چین قرار گیرد. (تغییر رویکرد رقابت بین ایران و پاکستان به تعامل بین دو کشور از طریق حلقه واسط سرمایه‌گذاری‌های چین)

Source: pwc global

فراروندها از منظر درجه تاثیرگذاری بر عملکرد بخش تولید صنعتی

جابجایی قدرتهای جهانی

□ طراحی حوزه های جدید برای تعامل با چین بر اساس افق جدید سرمایه گذاری این کشور

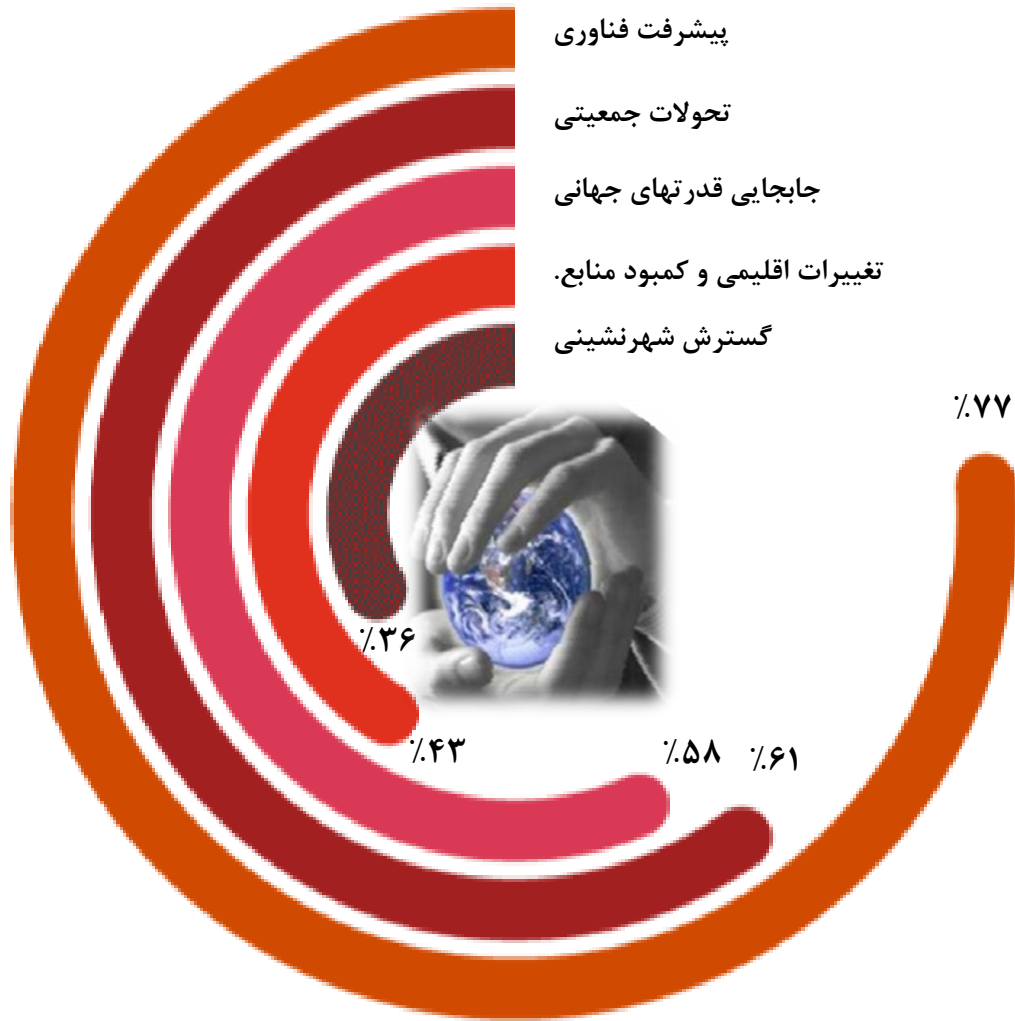
در سال ۲۰۱۴ از کل سرمایه گذاری خارجی ۱۲۳ میلیارد دلاری چین، سهم ایران تنها ۶۰۰ میلیون دلار بوده و ایران رتبه بیست و دوم را بین کشورهای مقصد سرمایه گذاری خارجی چین دارا بوده است.

با توجه به اینکه ایران در سال ۲۰۱۱ با رقم ۶۱۵ میلیون دلار سرمایه گذاری خارجی از چین رتبه دوازدهم را دارا بوده، مشخص می گردد که در سال های اخیر رویکرد چین توسعه سرمایه گذاری ها در ایران نبوده است، که به دلیل شدت یافتن تحریم های بین المللی ایران، در کنار تداوم کاهش بهره وری در اقتصاد چین از یک طرف و گذار اقتصاد چین از یک اقتصاد مبتنی بر تولیدات صنعتی و وابسته به محصولات اولیه به اقتصاد مبتنی بر ارزش افزوده بخش خدمات این روند کاهنده دور از انتظار نبوده است.

Source: pwc global

فراروندها از منظر درجه تاثیرگذاری بر عملکرد بخش تولید صنعتی

جابجایی قدرتهای جهانی

□ بهره گیری از ظرفیت بانک AIIB از طریق تعریف پروژههای مشترک با چین در حوزه زیرساخت های کریدور شمال - جنوب و شرق - غرب

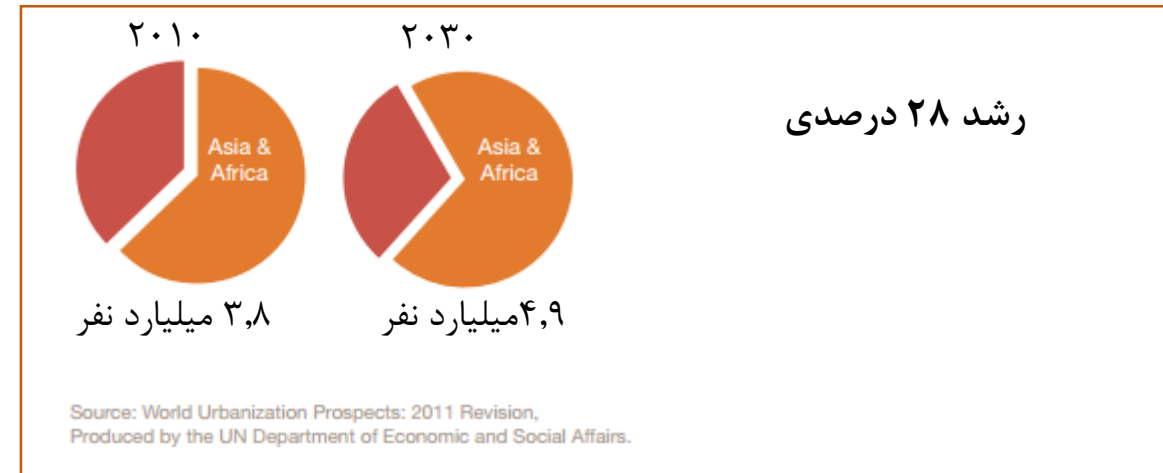
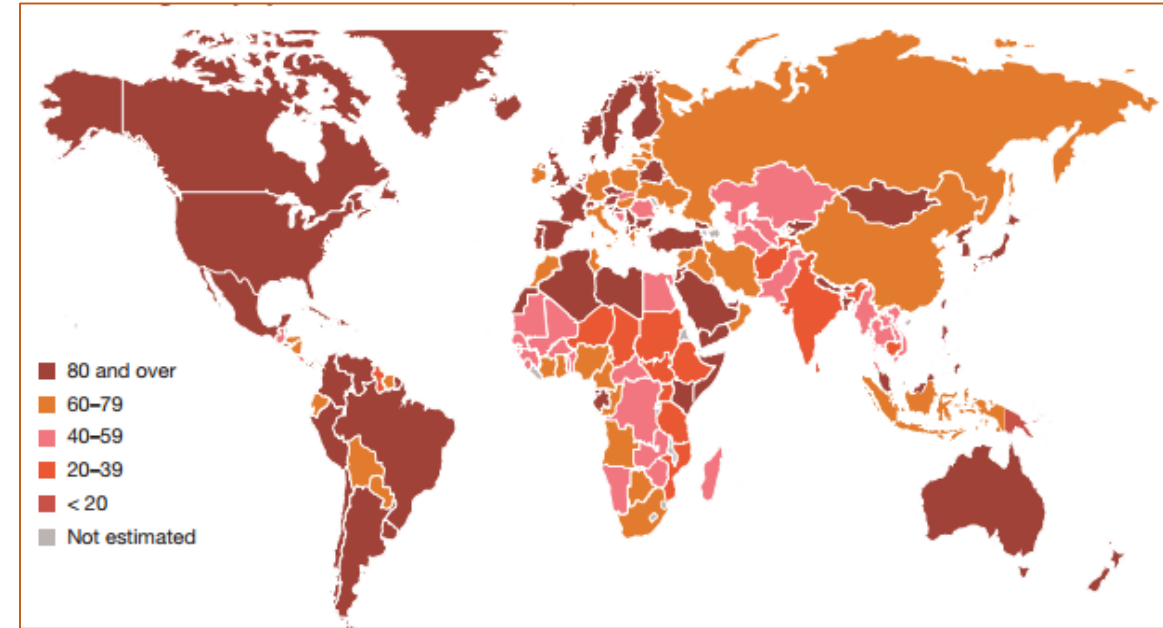
ایران هنوز طرحی برای اخذ وام از این بانک ارائه ننموده است. علی رغم سهامداری در این بانک (با ۷/۱ درصد سهام) با توجه به اینکه طرح های کریدورهای شمال - جنوب و شرق - غرب که به تصویب UNESCAP نیز رسیده است، از ایران می گذرد. ایران می تواند با همکاری چین که ۲۳ درصد سهام این بانک را در اختیار دارد، پروژه های مشترکی زیرساخت با هدف تکمیل حلقه های مفقوده دو کریدور مذکور در خاک ایران معرفی نماید.

Asian infrastructure Investment bank

Source: pwc global

۱- فراروندها طی دو دهه آتی: گسترش شهرنشینی

درصد جمعیت شهرنشین در سال ۲۰۳۰

- در دهه ۱۹۵۰ کمتر از ۳۰ درصد جمعیت در نواحی شهری ساکن بودند. در حال حاضر این نسبت به ۵۰ درصد رسیده است و در ۲۰۵۰ این نسبت به ۷۲ درصد افزایش خواهد یافت.
- بیشترین میزان رشد جمعیت شهری در آسیا و آفریقا رخ داده است.
- تا سال ۲۰۲۰ چهار کشور منا (بحرین با ۹۰ درصد)؛ کویت (۹۸.۶ درصد)؛ لبنان (۹۰ درصد) و قطر (۹۶.۹۷ درصد) از بالاترین جمعیت شهرنشین این منطقه برخوردار خواهند بود. **ایران در محدود ۷۹-۷۰ درصدی پیش بینی شده است.**
- در آینده شهرهای بزرگ مرکز ثروت آفرینی به شمار می روند. قاهره (بیش از ۷۷٪)، ابوظبی (۴۸٪)، دوبی (۲۶٪) و تهران (۲۶٪) در زمره چهار شهر بزرگی هستند که در منطقه منا به عنوان متقاضیان بزرگ مطرح خواهند بود.
- در اقتصادهای توسعه یافته و شهرهای قدیمی در کشورهای در حال توسعه، زیرساخت ها در حد مکفی خود موجود است. اما در شهرهای جدید نیاز به مگا پروژه های متعددی برای تجهیز زیرساختها به ویژه زیرساختهای هوشمند، پشتیبانی از جریانات جدید تجاری (فرودگاه، بندر)، گسترش خدمات آموزشی، بهداشتی، امنیت و نیازهای اشتغالی نیاز خواهد بود.
- **ضرورت تجهیز زیرساختها در مناطق شهری، باعث افزایش تقاضای جهانی برای فولاد، سیم های مسی - نقره ای و مسی - مگنزیومی، مصالح ساختمانی، ابزارهای پایش و نظارت ایمنی، سیستم های مدیریت داده و اطلاعات مسافران، وسایل لجستیکی پرسرعت خواهد شد (Frost and Sullivan, 2016).** ایران دارای زیرساختهای شهری و صنعتی گسترده (راه آهن، فرودگاه، زیرساخت شبکه باند پهن ثابت و موبایل)، اما نیازمند به روزرسانی است (Mckinsey, 2016).

جمعیت شهری جهان بر حسب ناحیه جغرافیایی

۱- فراروندها طی دو دهه آتی: گسترش شهرنشینی-ادامه

- در ۲۵ سال آینده بیش از ۵۰ درصد رشد جهانی مربوط به شهرهای اقتصادهای نوظهور خواهد بود. در این میان ایران با برخورداری از ۸ شهر با جمعیت بیش از یک میلیون نفر از یک دارایی مهم برخوردار است.
- درجه شهرنشینی در ایران (۷۳ درصد) بیش از چین (۵۶ درصد)، بیش از دوبرابر هند و بالاتر از ایتالیا، پرتغال، اتریش و ایرلند است.

- - برخوردار از مبادی ورودی و خروجی در مناطق جلفا، بازرگان و نودوز
- - برخوردار از گمرکات سهلان، تبریز، جلفا و بازرگان با ظرفیت های بالای ذخیره و انبار کالا
- - وجود منطقه آزاد تجاری و صنعتی ارس
- - وجود تالار منطقه ای بورس
- - وجود نمایشگاه بین المللی تبریز
- - دارای دو شهرک صنعتی شهید سلیمی و پاک و همچنین شهرک صنعتی سرمایه گذاری خارجی شهرک صنعتی رجائی

- صنعتی ترین شهر در حوزه خراسان و دارای نقش برجسته در صنعت قند و شکر
- صنایع برجسته: صنایع غذایی (۲۲ درصد کالاهای صادراتی استان)، صنایع کانی غیرفلزی، صنایع ماشین سازی و ساخت تجهیزات (دومین قطب خودروسازی ایران و تولیدکننده ۵۰ درصد قطعات خودرو کشور)، صنایع نساجی، چرم و پوشاک
- پایگاه مهم گردشگری ایران و دارای فرودگاه بین المللی و خط آهن

- بزرگترین شهر ایران (با جمعیت بیش از ۸ میلیون نفر)
- دارای GDP (برحسب برابری قدرت خرید) بالاتر از ریودوژانیرو، ملبورن، برلین، هامبورگ و رم

- مرکز اقتصادی جنوب ایران
- قطب خدماتی کشور به واسطه مراکز عمده خدماتی (خدمات اداری - درمانی، آموزش عالی، گردشگری و انفورماتیک)
- محل استقرار کارخانجات الکترونیکی، صنایع نفت و گاز (پالایشگاه و مجتمع پتروشیمی)، سیمان و لاستیک سازی و لبنیات
- جایگاه نیروگاه های مهم از جمله نیروگاه گازی شیراز و سیکل ترکیبی فارس
- استقرار نمایشگاه بین المللی فارس، منطقه ویژه اقتصادی و خط آهن

- قطب مهم صنعتی (فولاد، سیمان و سنگ های ساختمانی و زیورآلات)
- جاذبه مهم گردشگری
- واحدهای تولیدی صنایع دستی
- بزرگترین مرکز خرید ایران

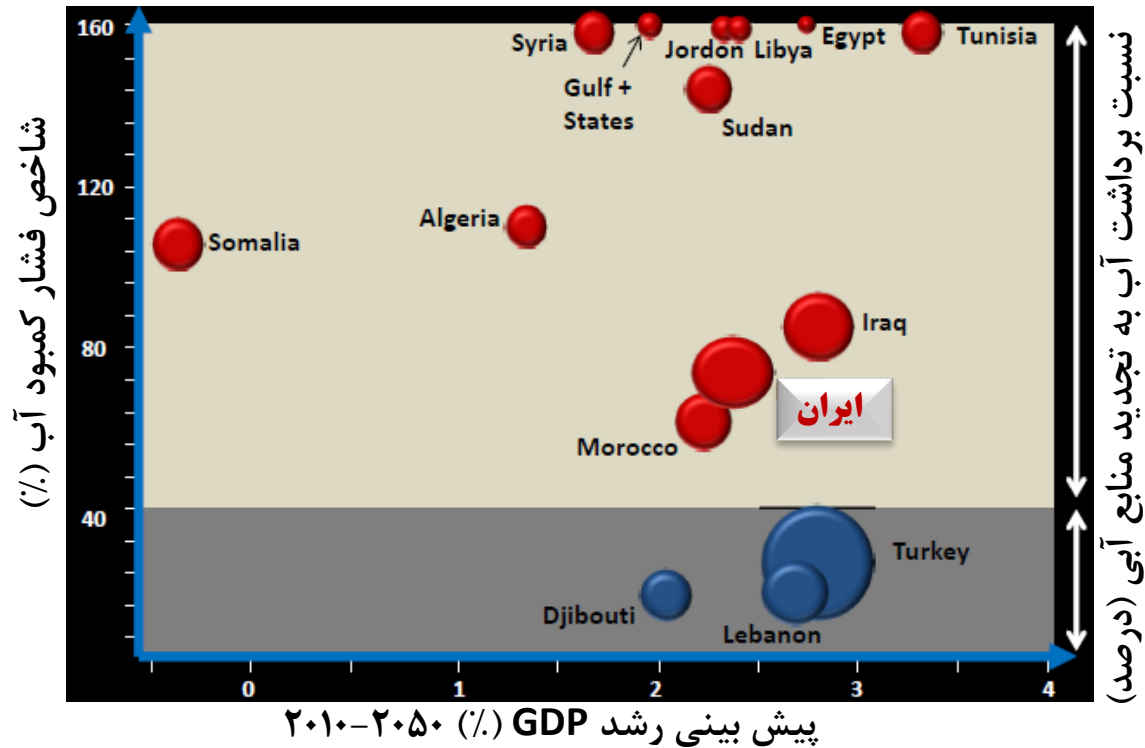
تحلیل مکنزی: اهمیت شهرهای فوق در ارتقای عواید بهره‌وری (صرفه‌های مقیاس، تخصصی کردن نیروی کار، سرریز دانش و تجارت). با اینحال، در حال حاضر بیشترین نرخ بیکاری مربوط به برخی شهرهای صنعتی می‌باشد.

۱- فراروندها طی دو دهه آتی: تغییرات جوی و کمبود منابع

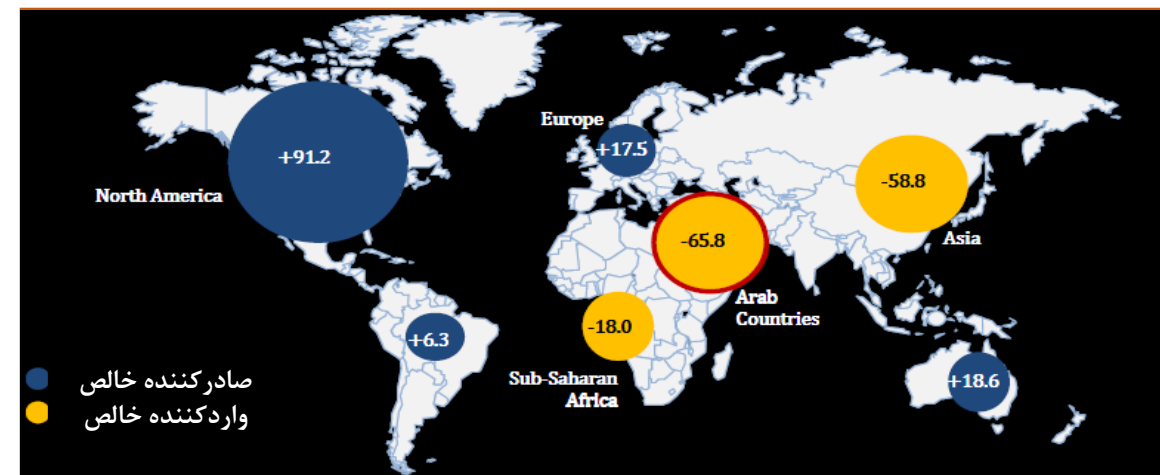
پیش بینی الگوی کمبود آب تا سال ۲۰۵۰

- تا سال ۲۰۳۰ به میزان ۵۰ درصد افزایش تقاضا برای انرژی وجود خواهد داشت. از این میزان ۷ درصد افزایش تقاضا بابت انتقال آب خواهد بود.
- میزان تقاضا برای آب تا سال ۲۰۳۰ معادل ۴۰ درصد افزایش خواهد داشت. بیش از یک سوم کمبود فیزیکی آب در منطقه منا خواهد بود.
- تا سال ۲۰۳۰ به میزان ۳۵ درصد تقاضا برای غذای بیشتر وجود خواهد داشت که ۱-۲ درصد آن بابت ایجاد سوخت های بیو خواهد شد.
- منطقه خاورمیانه با وابستگی ۵۸ درصدی به واردات غلات، یکی از آسیب پذیرترین مناطق جهان بوده و نیازمند فناوریهای صنایع غذایی (Techno-food) در حوزه فرآوری، بسته بندی، ذخیره سازی و لجستیک می باشند. در ایران ضریب وابستگی به واردات نهاده های دامی خوراکی (بیش از ۸۵ درصد می باشد)، ضمن اینکه در بخش غلات نیز ضریب وابستگی بسیار بالاست که در آینده می تواند مخاطره ای پیش روی اقتصاد این کشور قرار دهد.

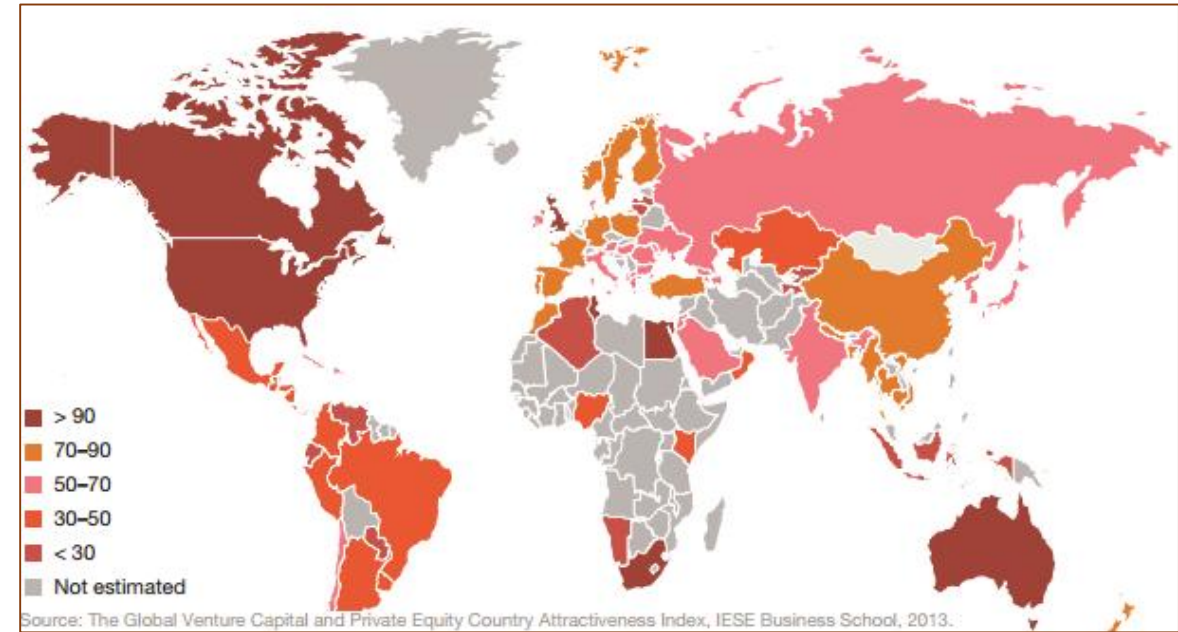
Source: International Food Policy Research Institute, Frost and Sullivan Research

خالص تجارت مواد غذایی (امار تجارت سال ۲۰۱۰): میلیارد دلار

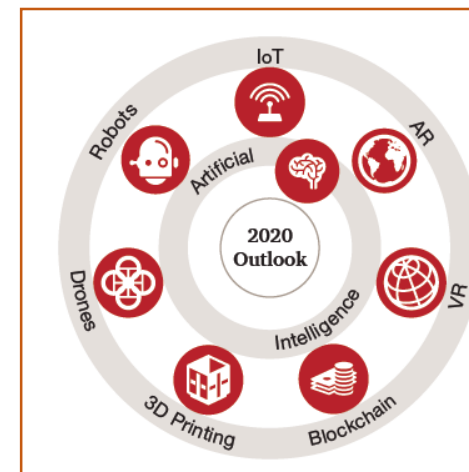
۱- فراروندها طی دو دهه آتی: فناوریهای تحول زا

الگوی پراکندگی مقاصد جذاب سرمایه گذاری های خطرپذیر

▪ کاتالیزورهای ورود آثار فناوریهای تحول زا در عرصه تولید صنعتی عبارتند از: قیمت رو به کاهش دستیابی فناوری، جهانی شدن فناوری، افزایش سهولت امور با فناوری، مزیت های رقابتی توأم با فناوری، ضریب فزاینده فناوری در بخش تولید

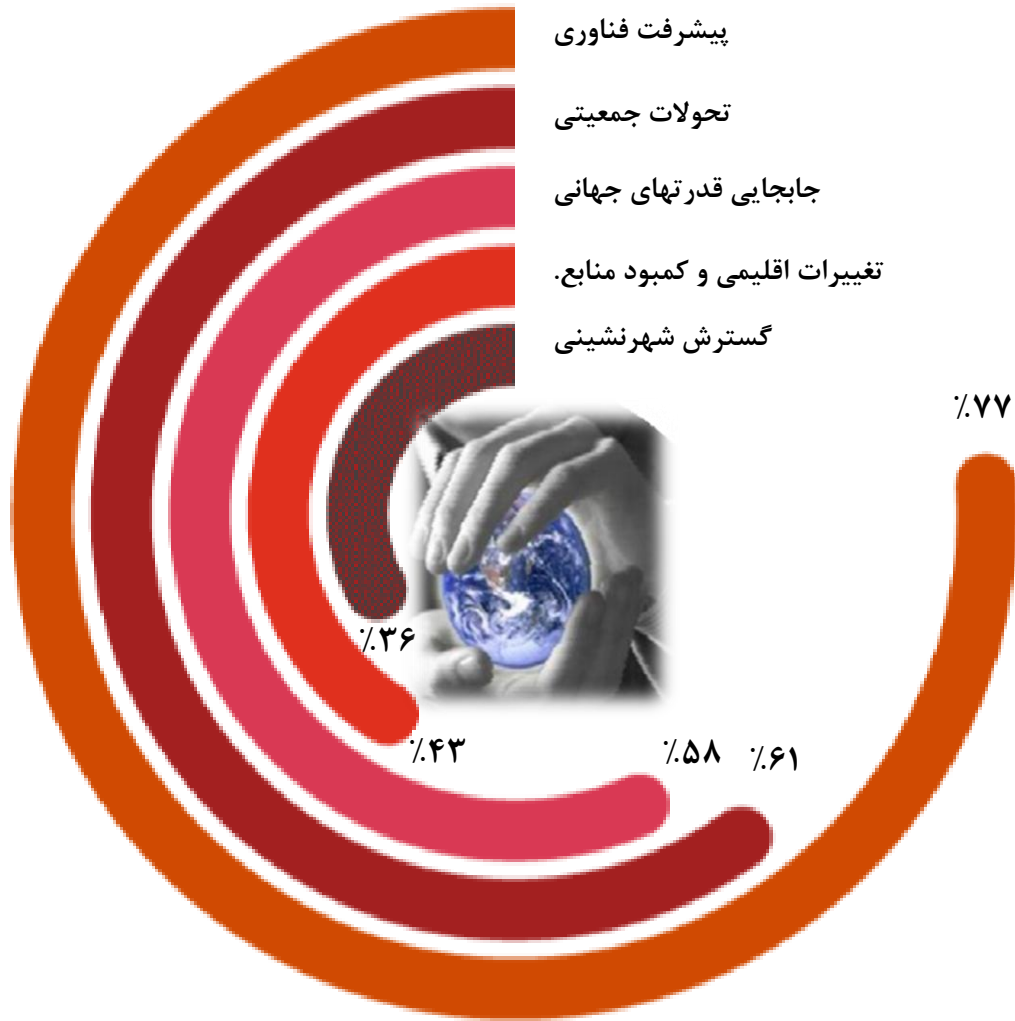
فناوری های تحول زا در ۲۰۲۰

روباتیک
اینترنت اشیاء
پرینت سه بعدی
هوش مصنوعی

جمعیت شهری جهان بر حسب ناحیه جغرافیایی

فراروندها از منظر درجه تاثیرگذاری بر عملکرد بخش تولید صنعتی

Source: pwc global

تحولات فناورانه

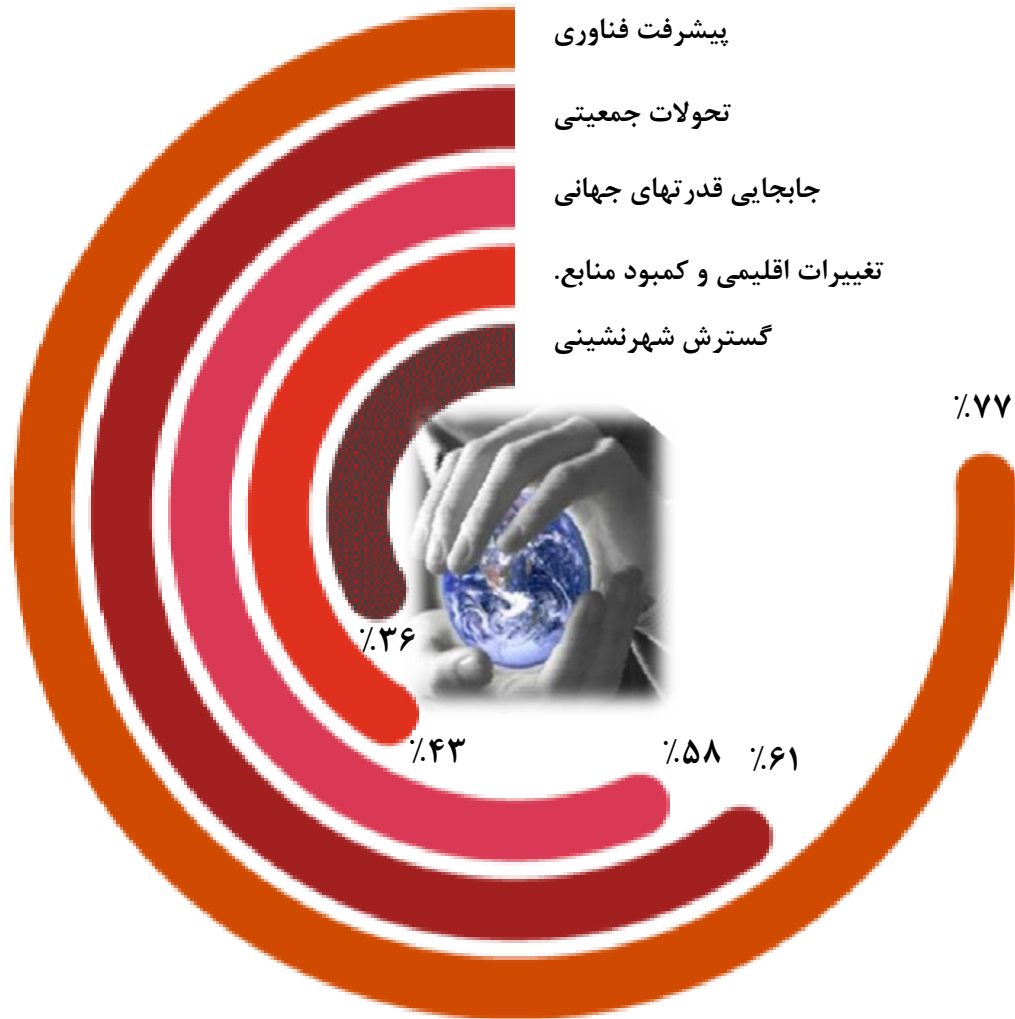
مهمترین فناوریهای تحولزا موثر بر عملکرد صنعتی در ایران:

- مواد پیشرفته و اثرات آن بر کاهش تقاضا برای محصولات فلزی
- فناوریهای تولیدکننده انرژی تجدیدپذیر و تاثیر آن بر تقاضای آتی منابع انرژی در ایران
- فناوریهای تولید انرژی تجدیدپذیر و تاثیر آن بر تقاضا برای محصولات استفاده کننده از انرژیهای تجدیدپذیر
- اینترنت اشياء و تاثیر آن بر تقاضا برای محصولات مصرفی با دوام

تحولات جمعیتی

- افزایش فرصت های تقاضا برای صنایع تولیدکننده صنایع واسطه ای در کشور با افزایش شهرنشینی
- کاهش ظرفیت های تولید مواد غذایی در کشور با کاهش جمعیت روستایی و افزایش فشار کم آبی، لذا ضرورت جذب سرمایه گذاری های بهبوددهنده بسته بندی و فرآوری مواد غذایی

فراروندها از منظر درجه تاثیرگذاری بر عملکرد بخش تولید صنعتی

جابه جایی قدرتهای جهانی

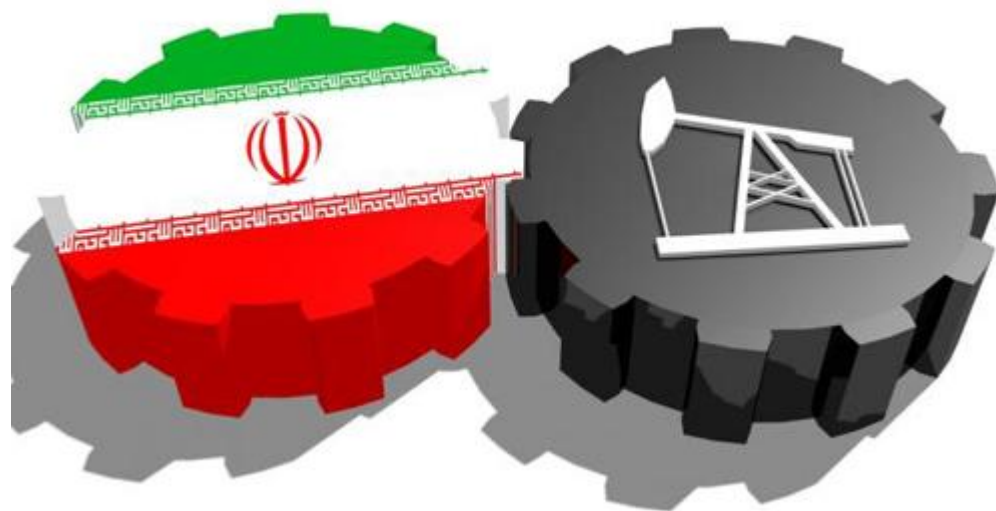
- ❑ استفاده از ظرفیت عدم تعارضات سیاسی با قدرتهای آتی همانند روسیه و برزیل
- ❑ بهره گیری از اشتراکات فرهنگی و مذهبی با برخی از قدرتهای آینده جهان نظیر هند و اندونزی

تحولات جمعیتی

- ❑ افزایش ظرفیت توریسم درمانی کشور و تولید تجهیزات و داروهای ویژه سالمندان
- ❑ تنگ تر شدن فضای رقابت هزینه ای تولید پیش روی ایران

Source: pwc global

۲- مزیت های اقتصادی ایران

۱-۲. نیروهای رقابتی و مزیت های اقتصادی ایران

ساختار بازار

- اجرای سیاست های خصوصی سازی و تشدید فضای رقابت داخلی
- دارای ۲۰ شرکت با فروش بالای ۵ میلیارد دلار (تنها ۶ مورد نفت و گازی هستند)

شرایط تقاضا

- اندازه بازار معادل ۷۸,۹ میلیون نفر
- برخوردار از دسترسی به بازار ۱۵ کشور با جمعیتی بالغ بر ۴۲۰ میلیون نفر
- نرخ بالای شهرنشینی معادل ۷۳ درصد
- نسبت خانوارهای مصرف کننده دو برابر چین و هند
- رقم خرده فروشی سرانه بالاتر از مالزی، ترکیه و مکزیک
- حضور ایران در «منطقه داغ رشد» برای ۴۵ دسته کالا

- رتبه اول و چهارم ذخایر گاز و نفت
- هزینه بسیار پایین تولید نفت و گاز (۵۰ درصد روسیه)
- در در زمره ۱۰ کشور برتر برخوردار از مواد معدنی
- رتبه ۴ از منظر تنوع محصولات کشاورزی و سطح اراضی قابل کشت بیش از اسپانیا و آفریقای جنوبی
- رتبه ۵ از منظر فارغ التحصیلان مهندسی
- رتبه ۵ جاذبه های اکوتوریستی و ۱۰ جاذبه های طبیعی
- بیش از ۵۰۰ میلیارد دلار دارایی در بانک های ایران

شرایط عوامل

- در زمره ۵ کشور آسیایی با طولانی ترین شبکه راه ها
- دسترسی به ۸ درصد از شبکه بزرگراهی آسیایی
- دسترسی به ۱۱ درصد از شبکه راه آهن آسیایی (۱۳۳۰۰ کیلومتر)

زیرساختها

۲-۲. الگوی پویایی ساختار اقتصاد ایران

افزایش سهم صادرات کارخانه ای در صادرات غیرنفتی

از ۶۱.۵ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۷۱.۸ درصد صادرات غیرنفتی در سال ۱۳۹۴

کاهش اتکا به بخش نفت

از ۱۵.۶ درصد تولید ناخالص داخلی در سال ۱۳۹۰ به ۷.۷ درصد در ۹ ماهه نخست ۱۳۹۵

از ۴۸ درصد درآمد بودجه در ۱۳۹۰ به ۳۵ درصد در سال ۱۳۹۵

از ۸۱.۶ درصد درآمد صادراتی به ۵۱.۹ درصد در سال ...

افزایش نقش پارکهای علم و فناوری در صادرات دانش بنیان

از ۷۰۰ هزار دلار در سال ۱۳۹۱ به ۴۶.۶ میلیون دلار در سال ۱۳۹۳ و ۵۰.۶ میلیون دلار در سال ۱۳۹۴

سهم رو به افزایش شرکتهای دانش بنیان

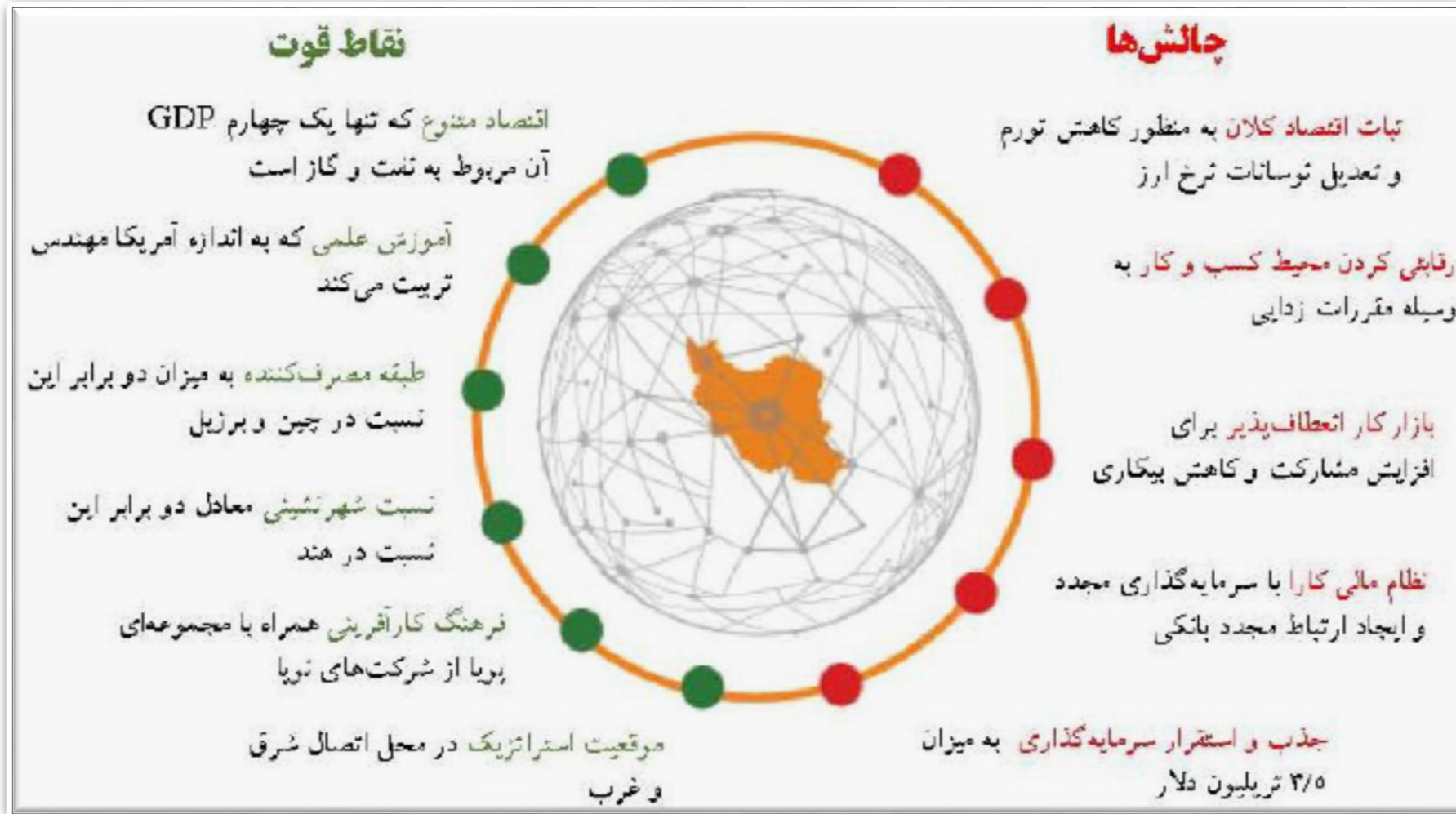
از ۵۲ در سال ۱۳۹۳ تا ۲۷۳۲ در سال ۱۳۹۵؛ مولد ۷۰.۰۰۰ شغل و ۶.۶ میلیارد دلار درآمد

افزایش صادرات با فناوری متوسط و بالا

از ۱.۵ میلیارد دلار در سال ۱۳۸۳ به ۱۲.۱ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۳

۲- چالشها و نقاط قوت اقتصادی ایران

طبق نظر موسسه مکینزی به منظور کسب فرصت های سرمایه گذاری پیش بینی شده در این اقتصاد (معادل یک تریلیون دلار) ضروری است ۴ اقدام صورت پذیرد:

۱- بهینه سازی بازده منابع طبیعی ایران به ویژه نفت و گاز

۲- تبدیل صنایع بزرگ داخلی به بخشهای رقابت پذیر در سطح بین المللی

۳- تقویت قوت ها برای رشد بخشهایی مانند ICT در گذار به سمت اقتصاد دانش بنیان

۴- نوسازی و گسترش زیرساختهای فیزیکی و دیجیتال

Source: McKiynsey Global Institute (2016), Iran: The \$ 1 Trillion Growth Opportunity

به منظور دستیابی به درآمد یک تریلیون دلاری، نیاز به انجام سرمایه گذاری معادل ۳,۵ تریلیون دلار است.

موتورهای محرک رشد تا سال ۲۰۳۵

چهار موتور محرک رشد می‌توانند تا سال ۲۰۳۵ یک تریلیون دلار به تولید ناخالص داخلی ایران افزوده و ۹ میلیون شغل ایجاد کنند.

بخش‌های دارای بیشترین پتانسیل اشتغالزایی در اقتصاد ایران

- صنایع مبتنی بر منابع (پتروشیمی و معدن)
- صنایع دارای قابلیت رقابت‌پذیری (خودروسازی، کالاهای مصرفی روزانه، گردشگری)
- صنایع مرتبط با زیرساخت‌ها (حمل و نقل، خدمات عمومی و ساختمان)
- صنایع مرتبط با اقتصاد دانش‌بنیان (بانکداری، بیمه و فناوری اطلاعات و ارتباطات) (Mckinsey, 2016).

بر اساس جدول داده - ستانده بخش‌های زیر دارای بیشترین توان اشتغال‌زایی به صورت مستقیم و غیر مستقیم می‌باشند:

- بخش خدمات
- صنایع کشاورزی پایه (پوشاک، چوب و محصولات چوبی، دباغی و چرم، منسوجات)
- بخش ساختمان

